

UMCS

Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki
UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO
WE WROCLAWU
PISMO WPŁYNEŁO
686/180w/18.09.2018. Konieczny

UNIwersYTET MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE
Wydział Ekonomiczny

Dr hab. Tomasz Kijek, prof. nadzw.

Lublin, 13 września 2018 r.

Dr hab. Tomasz Kijek, prof. nadzw.
Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą
Wydział Ekonomiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Jacka Wychowanka
pt. *Budowanie konkurencyjności małych przedsiębiorstw w branży*
piekarniczo-cukierniczej z wykorzystaniem innowacji i tradycji
przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Małgorzaty Markowskiej, prof. UE
na Wydziale Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we
Wrocławiu

1. Podstawa prawna

Niniejsza recenzja została sporządzona zgodnie z wymogami Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2014 r. poz.1852, z 2015 r. poz. 249) oraz Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 2015 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

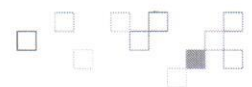
2. Temat rozprawy i uzasadnienie jego wyboru

Recenzowana dysertacja doktorska koncentruje się na problematyce budowy konkurencyjności małych przedsiębiorstw z branży piekarniczej w oparciu o innowacje oraz tradycję. W literaturze przedmiotu wpływ innowacji i tradycji na konkurencyjność przedsiębiorstw zazwyczaj analizowany jest w ramach dwóch oddzielnych nurtów badawczych. Takie podejście wynika z antagonistycznego postrzegania kategorii innowacji i tradycji. W świetle współczesnych wyzwań związanych ze zrównoważonym rozwojem w skali mikro i makroekonomicznej uzasadnionym wydaje się postrzeganie innowacji i tradycji jako kategorii komplementarnych. Łączenie innowacji i tradycji jest szczególnie istotne w przypadku przemysłu spożywczego, w tym przemysłu piekarniczo-cukierniczego, gdzie coraz większego znaczenia nabiera koncepcja *slow food*, postulująca ochronę i promocję tradycyjnych sposobów produkcji żywności (receptur i przepisów). Koncepcja *slow food* ściśle koresponduje z podejściem *slow innovation*, które z jednej strony kładzie nacisk na ograniczenie intensywności działalności innowacyjnej przy równoczesnym wzroście zaangażowania klientów w rozwój nowych produktów, zaś z drugiej strony wskazuje na kluczową rolę innowacji procesowych ukierunkowanych na poprawę jakości dotychczasowych produktów i procesów oraz efektywności przedsiębiorstwa. Warto podkreślić, że koncepcja *slow innovation* mieści się poza głównym nurtem teorii i modeli innowacji, które marginalizują kwestie związane z oceną efektów (prywatnych i społecznych) niepowodzeń inwestycji w innowacje.

Reasumując, stwierdzam, że podjęta w rozprawie problematyka stanowi nowy i oryginalny nurt badawczy, który posiada potencjał do wypełnienia luki poznawczej w zakresie poszukiwania efektów synergicznych połączenia tradycji i innowacji w przedsiębiorstwach branży piekarniczo-cukierniczej.

3. Cele rozprawy i hipotezy badawcze

We wstępie rozprawy Doktorant sformułował kolejno cel badawczy, cele poznawcze, cel metodyczny oraz cel praktyczny rozprawy.

Celem głównym badań jest *„ocena zakresu wykorzystania innowacji i tradycji przez małe przedsiębiorstwa w branży piekarniczo-cukierniczej w procesie budowania przewagi konkurencyjnej”*.

Cele poznawcze są integralnie powiązane z celem badawczym:

1. *„Zidentyfikowanie roli i znaczenia małych przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej oraz specyfiki zarządzania tymi podmiotami.*
2. *Rozpoznanie problemów z zakresu rozwoju małych przedsiębiorstw, przybliżenie istoty i źródeł ich innowacyjności w budowaniu przewagi konkurencyjnej.*
3. *Zdiagnozowanie roli i znaczenia współzależności innowacji i tradycji w budowaniu przewagi konkurencyjnej w branży piekarniczo-cukierniczej.*
4. *Zbadanie zakresu oraz sposobów wykorzystywania innowacji i tradycji w małych przedsiębiorstwach w budowaniu przewagi konkurencyjnej w branży piekarniczo-cukierniczej.*
5. *Zidentyfikowanie barier wykorzystywania innowacji oraz tradycji w budowaniu przewagi konkurencyjnej małych przedsiębiorstw z branży piekarniczo-cukierniczej”*.

Stwierdzam, że cel badawczy pracy został określony prawidłowo i wyznaczył zakres przedmiotowy i podmiotowy badań. Biorąc pod uwagę cele poznawcze, należy zauważyć, że cel trzeci i cel czwarty są ze sobą ściśle powiązane i trudno je rozgraniczyć. Co więcej, wymienione cele pokrywają się z celem praktycznym. Jeżeli chodzi o cel metodyczny, to został on ukierunkowany na rozwiązanie problemów definicyjnych i opracowanie procedury badawczej.

We wstępie Doktorant sformułował hipotezę główną o następującym brzmieniu:

„Wśród małych przedsiębiorstw z branży piekarniczo-cukierniczej panuje duża konkurencja. Budowanie przewagi konkurencyjnej wymaga znajomości branży oraz wartości i oczekiwań klienta. Budowanie zaufania u klientów stanowi wyznacznik pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa. Istotnym czynnikiem jest zespolone wykorzystywanie elementów innowacji i tradycji w budowaniu przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw.”

Uwzględniając warunki poprawności hipotezy naukowej, można uznać, że hipoteza jest zbyt rozbudowana, co utrudnia jej weryfikację. Poza tym kwestią dyskusyjną jest aspekt nowości hipotezy, gdyż poza ostatnim zdaniem hipoteza zawiera stwierdzenia już znane i dość oczywiste. Hipoteza główna została uszczegółowiona w hipotezach cząstkowych:

- „H1. Zespolone stosowanie elementów innowacji i tradycji ma pozytywny wpływ na proces budowania pozycji konkurencyjnej małych przedsiębiorstw z branży piekarniczo-cukierniczej.*
- H2. Określenie w przedsiębiorstwie kluczowych czynników sukcesu jako źródeł przewagi konkurencyjnej, dokonanie analizy pozycji konkurencyjnej oraz wzmocnienie tych źródeł elementami innowacji i tradycji stawia przedsiębiorstwo w lepszej pozycji niż konkurentów.*
- H3. Małe przedsiębiorstwa z branży piekarniczo-cukierniczej w sposób niewystarczający znają i wykorzystują elementy analiz strategicznych dotyczących otoczenia oraz wewnętrznych źródeł konkurencyjności do budowania przewagi konkurencyjnej.*
- H4. Zwiększanie świadomości oraz umiejętności właścicieli małych przedsiębiorstw w zakresie analiz pozycji konkurencyjnej w aspekcie wykorzystania innowacji i tradycji, w dużym stopniu może wspomóc budowanie przewagi konkurencyjnej.”*

Hipotezy cząstkowe zostały poprawnie sformułowane i są ze sobą logicznie powiązane.

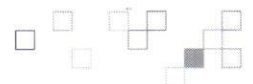
4. Konstrukcja i treść rozprawy

Praca składa się z siedmiu rozdziałów i liczy 265 stron. Struktura rozprawy jest spójna i ściśle koresponduje z postawionymi celami poznawczymi.

W rozdziale pierwszym Doktorant przedstawił miejsce i znaczenie małych przedsiębiorstw w gospodarce. Szczególną rolę poświęcił kwestiom definicyjnym oraz klasyfikacji małych przedsiębiorstw. Odniósł się również do wpływu małych przedsiębiorstw na wzrost gospodarczy. Pewien niedosyt poznawczy może budzić brak odwołania do badań empirycznych, które potwierdzałyby pozytywne oddziaływanie małych firm na rozwój i wzrost gospodarczy.

Rozdział drugi dotyczy zagadnień związanych z zarządzaniem małymi przedsiębiorstwami w aspekcie budowy ich przewagi konkurencyjnej. W tym rozdziale Autor wyczerpująco omówił proces zarządzania strategicznego w małej firmie, uwzględniając założenia analizy strategicznej, zasady i techniki wyznaczania celów strategicznych, formułowanie i implementacje strategii. W ostatnim podrozdziale Doktorant zaprezentował wyniki badań empirycznych dotyczących zarządzania strategicznego w małych przedsiębiorstwach.

Kontynuację rozważań zawartych w rozdziale drugim stanowi rozdział trzeci poświęcony problematyce konkurencyjności przedsiębiorstwa. Opierając się na systemowym podejściu do

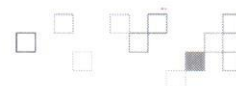

konkurencyjności, Autor skupił się na koncepcji przewagi konkurencyjnej oraz instrumentach i modelach konkurencji. Należy zauważyć, że część pracy poświęcona modelom konkurencji (strukturom rynkowym) jest dość pobieżna i pojawiają w niej pewne nieścisłości, np. stwierdzenie, że w modelu oligopolu występuje wielu konkurentów (s. 89).

Zagadnienia dotyczące roli tradycji i innowacji w funkcjonowaniu małych przedsiębiorstw zostały szczegółowo omówione w rozdziale czwartym. Doktorant rozpoczął przegląd literatury w tym rozdziale od zaprezentowania istoty, źródeł, rodzajów innowacji oraz uwarunkowań działalności innowacyjnej. Z punktu widzenia zakresu rozważań nad innowacyjnością przedsiębiorstwa można żałować, że Doktorant nie podjął się próby syntetycznego omówienia modeli innowacji z uwzględnieniem specyfiki aktywności innowacyjnej małych firm. Za najbardziej wartościową część tego rozdziału uznaję podrozdział dotyczący roli innowacji i tradycji w zarządzaniu małym przedsiębiorstwem. Podrozdział ten stanowi punkt wyjścia do badań empirycznych zawartych w dalszej części pracy.

W rozdziale piątym Autor przeprowadził ocenę aktywności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw w oparciu o dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny. Biorąc pod uwagę fakt, że informacje zawarte w trzech pierwszych podrozdziałach dotyczą wyłącznie kwestii metodycznych związanych z badaniami GUS, uważam, że można było je skrócić bez szkody dla wartości poznawczej pracy. Zaprezentowane przez Doktoranta wyniki badań ankietowych aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw przemysłowych i firm z sektora usług realizowanych przez GUS stanowią niewątpliwie interesujący materiał badawczy, przy czym pewne zastrzeżenia może budzić dość schematyczny sposób omówienia wyników często powielający treści zawarte w tabelach.

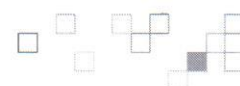
Przed przystąpieniem do prezentacji metodyki i wyników badań własnych zawartych w rozdziale siódmym Doktorant dokonał charakterystyki uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw z branży piekarniczo-cukierniczej. Za pewną wartość dodaną w aspekcie wizualnym i poznawczym uznaję zaprezentowanie motywu chleba w kulturze polskiej i światowej. W rozdziale szóstym Doktorant przedstawił również wyniki badań innych autorów dotyczących aktywności innowacyjnej firm z branży cukierniczo-piekarniczej. Dodatkowo zaprezentował wyniki badań własnych na temat tradycji i innowacji. Badania zostały przeprowadzone wśród pracowników i klientów pięciu piekarni działających na terenie Dolnego Śląska. Niestety interpretację uzyskanych wyników utrudnia brak informacji na temat metodyki badań.

Rozdział kończy się krótkim przeglądem literatury z zakresu innowacyjności i tradycji w branży piekarniczo-cukrowniczej. Po zapoznaniu się z treścią tego podrozdziału można uznać, że przegląd literatury dotyczy raczej przemysłu spożywczego, a nie wyłącznie branży piekarniczo-cukrowniczej na co wskazuje tytuł podrozdziału.

Ostatni rozdział traktuje o wpływie innowacji i tradycji na konkurencyjność małych przedsiębiorstw z branży piekarniczo-cukierniczej. Próbę badawczą stanowi 106 firm z terenu Dolnego Śląska. W dwóch pierwszych podrozdziałach Autor zaprezentował dobór próby do badań oraz metodykę badawczą. Niestety w podrozdziale dotyczącym metodyki badań Doktorant nie omówił zastosowanych metod badawczych i ograniczył się do zaprezentowania mapy analizy. Następnie Autor przedstawił wstępną analizę badań ankietowych w postaci zbiorczego zestawienia odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu. Interpretację uzyskanych wyników utrudnia dość niefortunne zestawienie tabelaryczne (tabela 7.2), w którym zawarte są wyłącznie numery pytań i oznaczone literami warianty odpowiedzi bez dodatkowych komentarzy. Jeżeli chodzi o ocenę związku głównych charakterystyk badanych firm z innymi zmiennymi, to za cechy firm różnicujące pozostałe zmienne Autor uznał: liczbę właścicieli, płeć i wykształcenie pierwszego właściciela, wielkość przedsiębiorstwa, okres działalności, formę organizacyjną przedsiębiorstwa i zasięg działalności. Uzyskane wyniki są często intuicyjnie zrozumiałe, jednak w niektórych przypadkach trudno znaleźć umocowanie teoretyczne wyjaśniające zidentyfikowane zależności, np. związek płci pierwszego właściciela z rodzajem wdrażanych innowacji. W dalszej części rozdziału Doktorant zbadał związki pomiędzy innowacjami i tradycją a czynnikami pomagającymi budować korzystną pozycję konkurencyjną. Takie podejście może budzić pewne wątpliwości, gdyż same innowacje i tradycja traktowane są jako źródła konkurencyjności przedsiębiorstwa. Zakładam, że celem Autora było zbadanie wpływu pośredniego innowacji i tradycji na pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw. W takiej sytuacji przyjęta koncepcja badania powinna być przez Autora dogłębnie uzasadniona, gdyż przedstawione rezultaty analiz są kluczowe z punktu widzenia postawionych celów poznawczych. Co więcej, Doktorant wyodrębnił cztery grupy przedsiębiorstw, których właściciele mają zbliżone doświadczenia i poglądy na temat

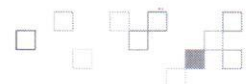
innowacyjności i tradycji. Pozwoliło to na stworzenie profili strategicznych firm należących do poszczególnych segmentów, co niewątpliwie zwiększa walory poznawcze pracy.

W zakończeniu rozprawy Doktorant przedstawił wnioski z przeprowadzonych studiów literaturowych oraz własnych badań empirycznych. Odniósł się również do realizacji celów poznawczych i weryfikacji hipotezy głównej.

5. Wykorzystane źródła i metody badawcze

Doktorant wykorzystał w pracy 255 pozycji bibliograficznych obejmujących książki, artykuły i raporty. Wśród wykorzystanych źródeł literaturowych dominują pozycje polskojęzyczne. Dobór literatury oceniam jako właściwy i wyczerpujący. Autor zapoznał się również z polskimi aktami prawnymi o swobodzie działalności gospodarczej i statystyce publicznej.

Do oceny związków głównych charakterystyk firmy z innymi zmiennymi Autor zastosował test niezależności chi-kwadrat. Z kolei do oceny wpływu innowacji i tradycji na czynniki pomagające budować korzystną pozycję konkurencyjną, poza testem niezależności chi-kwadrat, wykorzystał model regresji logistycznej. Doktorant zdecydował się również na użycie metody Warda do grupowania przedsiębiorstw ze względu na ich podejście do innowacji i tradycji. Dobór metod uważam za prawidłowy, jednakże pewne zastrzeżenia może budzić brak zastosowania miar dopasowania modelu regresji logistycznej (np. pseudo-R²). Chcę również zauważyć, że w literaturze przedmiotu rzadko stosowana jest konwencja umieszczania kategorii referencyjnych dla zmiennych (objaśniających) nominalnych i porządkowych w tablicy przedstawiającej wyniki oszacowania parametrów modelu regresji. Odnosząc się do definiowania zmiennych wykorzystanych w badaniu, za duże uproszczenie można uznać stwierdzenie Autora mówiące, że „*pytania ankiety to zmienne*” (s. 196). Na tej samej stronie Doktorant pisze, że „*W związku z odmowami nastąpiło pewne „zachwianie” reprezentatywności próby.*” Niestety nie wyjaśnia, w jaki sposób reprezentatywność próby została wcześniej zapewniona.

6. Formalna strona pracy

Objętość pracy i podział treści nie budzą większych zastrzeżeń (poza uwagami do rozdziału piątego, które zawarłem w pkt. 4 recenzji). Język używany przez Autora jest odpowiedni i zawiera terminologię odpowiednią dla nauk ekonomicznych. W pracy pojawiają się nieliczne błędy gramatyczne i stylistyczne oraz kolokwializmy, np. „*Jednakowoż nie funkcjonuje w omawianym okresie „szablon” w tym aspekcie*” (s. 156), „*Jest to swoisty „trop”*” (s. 218). W większości przypadków odwołania literaturowe zostały sporządzone prawidłowo, jednakże w nielicznych przypadkach są one niekompletne, tj. brakuje numerów stron, np. źródło pod rysunkiem 1.3, przypis 48.

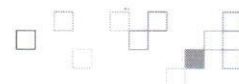
7. Ogólna ocena dysertacji, jej walory i elementy dyskusyjne

Recenzowana rozprawa doktorska jest pracą posiadającą walory naukowe. Za taką oceną przemawiają następujące przesłanki:

- właściwie postawiony problem badawczy,
- aktualność i oryginalność poruszanej problematyki,
- tematyka rozprawy dogłębnie osadzona w ekonomii branży i teorii zachowań strategicznych przedsiębiorstwa,
- prawidłowo zaplanowany proces badawczy i poprawnie dobrane narzędzia badawcze,
- oryginalne wnioski poszerzające stan wiedzy na temat roli tradycji i innowacji w budowaniu konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Poza przedstawionymi walorami praca posiada pewne elementy dyskusyjne. Oczekuję, że Doktorant odniesie się do sformułowanych poniżej pytań/uwag w trakcie publicznej obrony rozprawy.

1. Odnosząc się do aktywności innowacyjnej małych firm, Doktorant sformułował następującą opinię „*Małe przedsiębiorstwa..... cechują się wysokim stopniem innowacyjności*” (s. 15). Jak Autor uzasadni tę opinię w świetle danych statystycznych na temat aktywności innowacyjnej firm przemysłowych i usługowych o różnej wielkości, które zawarte są w publikacjach GUS?

2. Na s. 28 Doktorant pisze, że *„Tymczasem współcześnie obowiązuje teoria, że lokalizacja przedsiębiorstwa ma znaczenie w zasadzie wyłącznie w przypadku przedsiębiorstw o charakterze usługowym czy handlowym. Dla przedsiębiorstw produkcyjnych nie ma ona większego znaczenia”*. Chciałbym dowiedzieć się, o jakiej teorii Autor pisze? I jak ma się to stwierdzenie do faktu uwzględnienia przez Doktoranta wymiaru przestrzennego w analizie aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw w rozdziale piątym?
3. Autor pisze, że *„Najbardziej interesujące – zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia – są innowacje produktowe”* (s. 177). Na podstawie, jakich przesłanek Doktorant sformułował powyższe stwierdzenie? Równocześnie chcę zauważyć, że innowacje produktowe są najczęściej komplementarne wobec innowacji procesowych. Poza tym Autor na s. 125 przedstawia pogląd, że *„Oznacza to, że przedsiębiorstwo czerpiąc z doświadczenia przeszłych pokoleń, stosując chociażby tradycyjne receptury czy metody produkcji, może z powodzeniem realizować działalność innowacyjną na innych obszarach”*.
4. W zakończeniu Doktorant oświadcza, że *„Autor dążąc do uzyskania odpowiedzi na postawiony problem badawczy pozytywnie zweryfikował postawioną hipotezę”* (s. 237). Biorąc pod uwagę, że przywołane stwierdzenie odnosi się do hipotezy głównej, oczekiwałbym od Doktoranta przedstawienia wniosków odnośnie weryfikacji hipotez częściowych.

8. Konkluzja końcowa

W oparciu o zaprezentowane powyżej elementy oceny, stwierdzam, że praca doktorska mgr. Jacka Wychowanka stanowi oryginalne i poprawne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa spełnia obowiązujące wymagania prawne stawiane rozprawom doktorskim i uzasadnia nadanie Panu mgr. Jackowi Wychowankowi stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Wnioskuje do Rady Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu o przyjęcie recenzowanej rozprawy i dopuszczenie Autora do publicznej obrony.

Dr hab. Tomasz Kijek, prof. nadzw.

